

# ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ)

ΤΟΜΟΣ ΕΞΗΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ  
ΤΥΠΟΙΣ ΜΗΝΑ Δ. ΜΥΡΤΙΔΟΥ  
1962

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π  
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

## Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

( ἀπάντησις εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ F. Gschnitzer

ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ ΑΠ. Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ )

Ὁ ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Innsbruck καὶ ἤδη ἐν Heidelberg κ. F. Gschnitzer ἐδημοσίευσεν μίαν κριτικὴν διὰ τὸ βιβλίον μου « Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας » εἰς τὸ περ. « Gnomon » (τόμ. 34 (1962), σ. 627). Ὑπῆρξα πάντοτε τῆς γνώμης ὅτι ἡ κριτικὴ, ὅταν εἶναι καλόπιστος καὶ δὲν ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς καλῶς ἐννοουμένης ἐπιστημονικῆς κρίσεως, πρέπει νὰ εἶναι σεβαστὴ, ἀκόμη καὶ ὅταν λέγῃ πράγματα δυσάρεστα διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κρινομένου βιβλίου. Δι' αὐτὸ ποτὲ μέχρι σήμερον δὲν ἀπήντησα εἰς κριτικὰς. Εἶμαι ὅμως ὑποχρεωμένος αὐτὴν τὴν φορὰν νὰ κάμω ἐξαίρεσιν προκειμένου διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ κ. Gschnitzer, διότι οὐδὲν τὸ ἐπιστημονικὸν στοιχεῖον προσάγει εἰς βᾶρος τοῦ βιβλίου μου, ἐξέρχεται δὲ παντὸς ὁρίου ἐπιστημονικῆς καὶ καλοπίστου κρίσεως.

Ἐν πρώτοις, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ δημιουργήσῃ ἀπατηλὰς ἐντυπώσεις εἰς τοὺς ἀναγνώστας του, ὁ κριτὴς μου φθέγγεται προεισαγωγικῶς ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἡ ἐξέτασις τῶν πραγματευομένων παρ' ἐμοῦ προβλημάτων τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας λυσιτελής, καθ' ὅσον προέρχομαι ἐκ τῆς νεωτέρας ἱστορίας καὶ κατὰ συνέπειαν κατέχω πᾶν τὸ γλωσσολογικὸν ἐκ δευτέρας χειρὸς καὶ μάλιστα ὄχι πάντοτε τῆς καλύτερας! ἤδη, γράφων ταῦτα προεισαγωγικῶς, θέτει τὴν καλὴν του πίστιν ὡς ἱστορικοῦ καὶ ἐπιστήμονος ὑπὸ σοβαρὰν δοκιμασίαν. Διότι, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνδιαφέρῃ τὸν κριτικὸν ἦτο αὐτὸ τοῦτο τὸ βιβλίον καὶ ὄχι ἡ προέλευσις τοῦ συγγραφέως. Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀφοῦ ἔθιξε, καὶ μάλιστα τόσον ἐμφαντικῶς, τὸ θέμα αὐτό, ὤφειλε νὰ εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι ἐσπούδασα ἐπὶ πενταετίαν ἀρχαίαν ἱστορίαν καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς τὴν Σορβόνην, μαθητὴς τοῦ Glotz, τοῦ Picard, τοῦ Roussel, τοῦ Piganiol καὶ πολλῶν ἄλλων, ὅτι ἔγραψα πέντε μέχρι σήμερον βιβλία τοῦ κύκλου τῆς ἀρχαιότητος καὶ ὅτι ἐπὶ πενταετίαν ἐδίδαξα ἀρχαίαν ἱστορίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἄν δὲ ἐν συνεχείᾳ διδάσκω καὶ ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, τοῦτο ἴσως νὰ ξενίξῃ τὸν κ. Gschnitzer, εἶναι ὅμως σὺνηθες εἰς τὴν

Ἑλλάδα, ὅπου οἱ ἱστορικοὶ πρέπει νὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ διδάξουν ἀπάσας τὰς περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἐν τῇ πράξει τοῦτο ἐγένετο πολλάκις, διότι ἐπιφανεῖς ἐρευνηταὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, ὡς ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος, ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ Παῦλος Καρολίδης κ.ἄ., ἐδίδαξαν τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ ἔγραψαν πολλὰς μελέτας περὶ ταύτης. Θὰ ἔπρεπε δὲ ὁ κρίνων με συνάδελφος νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δὲν ὑπάρχουν φιλόλογοι καὶ μὴ φιλόλογοι. Πάντες οἱ καθηγηταὶ δέον νὰ εἶναι πρὸ παντὸς ἄλλου φιλόλογοι, ἱκανοὶ νὰ χρησιμοποιήσουν, νὰ ἐρμηνεύσουν καὶ νὰ διδάξουν ἀρχαῖα κείμενα.

Ὅμιλεῖ ὁ κριτικὸς περὶ γλωσσολογικοῦ μέρους, ἐνῶ τοιοῦτον μέρος δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ βιβλίον μου, τὸ δὲ περὶ γλώσσης τῶν Μακεδόνων καθορίζω σαφῶς «κατὰ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς», δηλαδὴ τί μᾶς πληροφοροῦν αἱ ἀρχαῖαι πηγαὶ περὶ τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν ὠμίλουν οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες. Ἀπλῶς, πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τούτων, ἐθεώρησα πρέπον νὰ παραθέσω μίαν βραχεῖαν εἰσαγωγὴν ἐπὶ τοῦ θέματος, ἐν τῇ ὁποίᾳ παραπέμπω εἰς τοὺς εἰδικῶς πραγματευθέντας τὸ θέμα τοῦτο γλωσσολόγους. Πῶς δὲ δύναται μετὰ τόσον ἑλαφρᾶς καρδίας νὰ γράψῃ ὁ κριτικὸς ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐκ δευτέρας χειρός, ἀφοῦ παραθέτω πάντα τὰ ἀρχαῖα κείμενα τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐξετάζω, ἐκ τῶν πληροφοριῶν δέ, τὰς ὁποίας ἀντλῶ ἐκ τούτων, καὶ τῶν ἐρμηνειῶν, τὰς ὁποίας παρέχω, σχηματίζω παντοῦ τὰς κρίσεις μου καὶ συνάγω τὰ συμπεράσματά μου; Διατί δὲ περιορίζεται νὰ ἐκτοξεύῃ τόσον ἀφηρημένης κατηγορίας καὶ δὲν παραθέτει, ἔστω καὶ ἐν, παράδειγμα πρὸς στήριξιν τοιαύτης ἐπικρίσεως;

Ὁ κριτῆς μου μὲ κατηγορεῖ ἐπίσης ὅτι «τρέφω μικρὰν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης». Καὶ ἐνταῦθα περιορίζεται εἰς μίαν ἀφηρημένην ἐπίκρισιν χωρὶς νὰ παραθέτῃ καὶ ἐν παράδειγμα πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης του. Εἶναι γνωστόν, καὶ ὁ κ. Gschnitzer θὰ ὤφειλε νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἀφοῦ ἐπιχειρεῖ κριτικὰς ἐπὶ παρομοίων θεμάτων, ὅτι ἡ ἀρχαιολογία δὲν μᾶς ἔδωκεν ἀκόμη θετικὰ πορίσματα εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας καὶ τὰ ἐκ ταύτης θέματα, τὰ ὁποῖα πραγματεύομαι. Αἱ φιλολογικαὶ πηγαὶ μένουν εἰσέτι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι παρέχουν θετικὰ δεδομένα καὶ ἐπὶ τούτων κυρίως στηρίζομαι. Ὅπου ὅμως τὰ ἀρχαιολογικὰ πορίσματα δύνανται νὰ παράσχουν τί, ὡς αἱ ἐργασίαι τοῦ Gasson, τοῦ Heurtley, τοῦ Μυλωνᾶ, τοῦ Οἰκονόμου, τοῦ Κεραμοπούλλου, τοῦ Κα-

zagow, τοῦ Fīlow κ.λ.π., αἱ πηγαὶ αὐταὶ χρησιμοποιοῦνται καὶ μνημονεύονται. Ἴσως ἐκ τῆς ἀφοσιώσεώς μου εἰς τὰς φιλολογικοῖστορικὰς πηγὰς νὰ παρεσύρθην καὶ νὰ παρέλειψα ἢ νὰ μὴ ἐχρησιμοποίησα ἐπαρκῶς ἀρχαιολογικά τινα δεδομένα. Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὁ ἐπικριτὴς μου ὄφειλε νὰ εἴπῃ συγκεκριμένα πράγματα καὶ ὄχι νὰ ἐκτοξεύῃ κατηγορίας ἀφηρημένας, τὰς ὁποίας θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὅποιος-δήποτε καὶ μὴ ἔχων μελετήσῃ τὸ βιβλίον μου. Τὸ αὐτὸ πράττει ἄλλωστε ἐν συνεχείᾳ, ὁμιλῶν περὶ ἑλλείψεως τῆς δεούσης ἐπιμελείας καὶ τυπογραφικῶν λαθῶν, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ οὔτε ἐν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του αὐτοῦ. Πράττει δὲ καὶ τὸ χειρότερον. Ὅμιλεῖ περὶ ἀπηρχαιωμένων βιβλιογραφικῶν παραπομπῶν. Μὲ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἔχει εἰσέλθει εἰς τὸ νόημα τῶν κανόνων τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστοριογραφίας. Ὁ ἱστορικὸς ὀφείλει νὰ μνημονεύσῃ τὰ κυριώτερα ἔργα ἐπὶ τοῦ θέματος, εἰς τὴν κρίσιν του ὅμως ἀπόκειται νὰ χρησιμοποιήσῃ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ὅ,τι ἐκ τῶν περιεχομένων των φρονεῖ ὅτι ἀποτελεῖ συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀνάλυσιν τοῦ θέματος καὶ τὴν συναγωγὴν συμπερασμάτων. Ἐξ ἄλλου, διὰ τὰ θέματα τὰ ὁποῖα πραγματεύονται ὠρισμένα βιβλία, ἐκδοθέντα πρὸ εἴκοσι καὶ τριάκοντα καὶ πενήκοντα ἐτῶν, πᾶν ἄλλο ἢ δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀπηρχαιωμένα. Ποῦ θὰ στηριχθῶμεν διὰ νὰ περιφρονήσωμεν τὰ ἔργα τοῦ Fick, τοῦ Abel, τοῦ Hoffman, τοῦ Beloch, τοῦ Χατζιδάκι καὶ πολλῶν ἄλλων ἱστορικῶν καὶ γλωσσολόγων, οἱ ὁποῖοι ἐπραγματεύθησαν θέματα τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, ὡς τὰ περιεχόμενα εἰς τὸ βιβλίον μου; Ἄν ὁ κ. Gschnitzer ἔχει νέα πράγματα διὰ τὰ θέματα αὐτὰ πού παρέλειψα ἐγώ, ἀλλὰ τὰ ἐπραγματεύθησαν ἄλλοι, ὄφειλε νὰ τὰ ἀναφέρῃ εἰς τὴν κριτικὴν του.

Ὁ ἐπικριτὴς μου γράφει ὅτι ἐκθέτω εἰς κουραστικὸν πλάτος αὐτονομία ἢ λίαν ἀπομεμακρυσμένα θέματα καὶ ὅ,τι πράγματι ἀφορᾷ εἰς τὸ θέμα, ἠδύνατο ἄριστα νὰ λεχθῆ εἰς 50 ἢ 100 σελίδας ἀντὶ τῶν 450. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὀφείλω μὲ μεγάλην μου στενοχωρίαν νὰ ἀπευθύνω καὶ ἐγὼ μίαν κατηγορίαν εἰς τὸν ἐπικριτὴν μου. Δὲν τὸν γνωρίζω προσωπικῶς, ἀλλὰ πληροφοροῦμαι ὅτι δὲν γνωρίζει ἢ γνωρίζει λίαν ἀνεπαρκῶς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἡ ἐρασμιακὴ ἀνάγνωσις πᾶν ἄλλο ἢ εὐκολύνει κατανόησιν νεοελληνικοῦ κειμένου. Τὸ νὰ χρησιμοποιῆ τις ἐν βιβλίῳ γραμμένον εἰς γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν δὲν κατέχει ἐπαρκῶς, εἶναι μία ἀνάγκη, πολλάκις ἀναπόδραστος. Ἄλλὰ τὸ νὰ ἐπιχειρῆ τις νὰ γράψῃ κριτικὴν βιβλίον γραμμένον εἰς γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζει ἢ γνωρίζει λίαν ἑλλιπῶς, εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον καλύτερον

εἶναι νὰ μὴ σχολιάσω. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, αἱ κρίσεις περὶ «κουραστικοῦ πλάτους» κ.λ.π. προέρχονται, πιθανῶς, οὐχὶ ἐκ κακοπίστου διαθέσεως, ἀλλ' ἐξ ἀδυναμίας κατανοήσεως τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου. Ἄν ὁ κ. Gschpitzer ἐνόει καλῶς τὰ νέα ἑλληνικά, δὲν θὰ ἔγραφε παρόμοια πράγματα. Ἐκάστη τῶν πέντε μελετῶν τοῦ βιβλίου πραγματεύεται ἐν συγκεκριμένον θέμα πολὺ μεγάλης σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαιότητος, αἱ δὲ 60 ἕως 80 σελίδες, τὰς ὁποίας καταλαμβάνει ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, δὲν εἶναι πολλαὶ πρὸς ἐξαντλητικὴν πραγμάτευσίν του, κουράζουσι δὲ μόνον τὸν μὴ κατανοοῦντα ἐπαρκῶς τὸ περιεχόμενον των. Ἐξ ἄλλου, σχεδὸν τὸ τρίτον τοῦ βιβλίου καταλαμβάνουν τὰ ἀρχαῖα κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐρμηνεύω ἢ σχολιάζω πρὸς συναγωγὴν ἀσφαλῶν συμπερασμάτων. Τέλος φοβοῦμαι ὅτι οὐδ' αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου μου κατενόησεν ἐπαρκῶς ὁ κ. Gschpitzer. Ὅταν λέγωμεν εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν ὁ *Ἑλληνισμὸς τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας*, ἐννοοῦμεν τὴν Μακεδονίαν ὡς τμῆμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐπραγματεύθη τὰ θέματα τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὸ βιβλίον μου. Ἐπομένως ὁ κ. Gsc. ἐπικρίνει τὸ «πλάτος» τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖον πραγματεύομαι, ἀλλὰ δὲν ἀντελήφθη ποῖον εἶναι τὸ θέμα!

Ὁ ἐπικριτὴς μου παραδέχεται μὲν ὅτι ὑπάρχουν εἰς τὸ βιβλίον μου εὐστοχοὶ παρατηρήσεις, νέα ἐρμηνεῖαι καὶ τολμηραὶ ἐξαγωγαὶ συμπερασμάτων, φρονεῖ ὅμως ὅτι πλησιεστέρα θεώρησις τούτων θὰ ἀγάγη εἰς ἀπογοητεύσεις. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ πλησιεστέρα θεώρησις ἐνὸς βιβλίου γραμμένου εἰς γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζει κανεὶς, αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα. Αὐτὸ πάντως δὲν ἐμποδίζει τὸν ἐπικριτὴν μου νὰ γράψῃ ὅτι «καταδαπανῶ ἀξιόλογον ὀξύτητα πνεύματος καὶ πᾶν ὄπλον τῆς τέχνης τοῦ ἐρμηνεύειν, μὴ ἐπιτρέπουσαν νὰ ἀποκρυβῇ ὁ ἔμπειρος ἱστορικός, διὰ νὰ συναγάγῃ τὴν προκατεσκευασμένην γνώμην μου ἐξ ἑκάστου χωρίου πράγματι ἢ καθ' ὑπόθεσιν συμφωνοῦντος». Λέγει μάλιστα ἐν συνεχείᾳ κάτι τὸ πολὺ χειρότερον: «καὶ ἀντίθετοι μαρτυρίαι ἐξασθενοῦνται μὲ ὅλα τὰ μέσα τῆς τέχνης ἢ (οὐχὶ σπανίως ἐντόνως) διαστρέφονται». Αὐτὰς τοῦλάχιστον τὰς σοβαρὰς κατηγορίας ὁ ἐπικριτὴς μου ὄφειλε νὰ ἀποδείξῃ ἀντλῶν ἐπιχειρήματά τινα ἐκ τοῦ βιβλίου μου. Μὴ διαθέτων ὅμως τοιαῦτα ἐπιχειρήματα ἢ μὴ δυνάμενος νὰ ἀντλήσῃ τοιαῦτα, λόγῳ τῆς ἀνεπαρκοῦς γνώσεως τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, περιορίζεται εἰς ἀφηρημένας κατηγορίας, ἀσφαλῶς μὴ ἀνηκούσας εἰς τὰς μεθόδους τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς. Οὐδεμία γνώμη μου εἶναι προκατεσκευασμένη, ἂν δὲ συνέβαινε τοιοῦτόν τι, δὲν

θὰ διέθετον, παρὰ τὸν ἀποτροπιασμόν του, 450 σελίδας πρὸς ἐρμηνείας καὶ ἀναλύσεις φιλολογικῶν κειμένων, παραθέσεις καὶ ἀντιπαραθέσεις γνώμων καὶ πορισμάτων ἄλλων ἐπιστημόνων, διὰ νὰ συναγάγω τὰ ἴδια πορίσματα. Ποῦ δὲ στηρίζεται γράφων ὅτι διαστρέφω γνώμας ἄλλων, ἀπλῶς διότι δὲν τὰς ἀποδέχομαι ἢ τὰς ἀντικρούω; Ἔχει τί τὸ ἀσύνηθες τοῦτο διὰ τὴν ἱστοριογραφίαν; Ἡ μήπως δὲν θὰ ἠδυνάμην καὶ ἐγώ, κρίνων τὴν κριτικὴν του, νὰ χαρακτηρίσω ὡς «προκατεσκευασμένας» τὰς γνώμας του καὶ μετὰ σαφῶς προδιαγεγραμμένης προσπαθείας διαστροφῆς τῶν μαρτυριῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀντιθέτων ἀπόψεων ἐν σχέσει μὲ τὴν ἑλληνικότητα τῆς Μακεδονίας;

Ὁ ἐπικριτὴς μου ὁμιλεῖ καὶ διὰ συμπεράσματα *ex silentio*, τὰ ὁποῖα δῆθεν χρησιμοποιοῦν πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἰσχυρισμῶν μου. Ἄν ἠδύνατο νὰ προσέξῃ καὶ νὰ ἐννοήσῃ καλῶς ὅσα γράφω εἰς τὸ περὶ γλώσσης κεφάλαιον, θὰ εἶχε διαπιστώσει ὅτι πᾶν ἄλλο ἢ ἀντλῶ ἐκ τούτων βασικά ἐπιχειρήματα. Ἐπιβοηθητικῶς καὶ μόνον εἰς δύο ὅλας-ὅλας σελίδας ὁμιλῶ περὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις (λόγος παρὰ τὸν Ἰνδικὸν ποταμόν, σκηνὴ τοῦ τραυματισμοῦ, ὁ ἐν Ὠπιδι λόγος κ.λ.π.) δὲν θὰ ὠμίλει τὴν ἑλληνικὴν, ἂν δὲν ἦτο ἡ μητρικὴ του γλῶσσα. Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι θετικὰ καὶ ὄχι *ex silentio* συμπεράσματα, μολονότι καὶ ταῦτα ἐτέθησαν ἐπικουρικῶς.

Ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά μου, κατὰ τὸν κ. Gschn. ὑπολείπονται εἰς ἀποδεικτικὴν δύναμιν, «ἐπιβεβαιουῦντα τὸν γενικὸν κανόνα ὅτι ἀσθενῆ ἐπιχειρήματα δὲν καθίστανται ἰσχυρότερα ὅταν συσσωρευθοῦν». Αὐτὰ εἶναι ὅλως ἀντίθετα πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης καὶ εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι γράφονται ἀπὸ ἱστοριογραφοῦντα ἐπὶ θεμάτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα στηρίζονται εἰς τὰς ἀρχαίας πηγὰς ἐξαντλητικῶς ἐλεγχομένας, δὲν εἶναι ποτὲ ἀσθενῆ. Ἴσως μερικὰ ἐξ αὐτῶν νὰ μὴ εἶναι ἀπολύτως πειστικὰ ἀφ' ἑαυτῶν καὶ μόνον, ἀλλ' ἀκριβῶς ἢ παράθεσις καὶ ἄλλων πηγῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐρμηνεία καὶ ὁ ἔλεγχος ὁδηγοῦν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα μετὰ πληρεστέρας διαφωτίσεως ἐπὶ τοῦ θέματος, δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ ἐνισχύσῃ τὰς γνώμας τοῦ συγγραφέως. Ἡ δὲ ἀρπαγεῖσα μεμονωμένως φράσις μου «ὅταν τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο δὲν εἶναι ἀποφασιστικὸν θὰ ἤρκει μόνον ἐκεῖνο πρὸς ἀπόδειξιν» δὲν λέγει τίποτε. Ἄν ὁ ἐπικριτὴς μου εἶχε κατανοήσῃ τὸ νόημα ὁλοκλήρου τῆς παραγράφου ἐν συνδυασμῶ πρὸς ὅσα ἀναγράφονται πρὸ καὶ μετὰ ταύτην, θὰ ἐπέειθετο — ἐφ' ὅσον ἦτο διατεθειμένος νὰ πεισθῇ — ὅτι ἐπρόκειτο περὶ διαφωτίσεως ἐπὶ ἐνὸς θέματος διὰ συμπληρωματικῶν στοιχείων, ἀντλουμένων ἐκ μιᾶς πηγῆς πρὸς

πληρεστέραν κατανόησιν τῶν ἀντληθέντων ἐξ ἄλλων δεδομένων. Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γράψῃ ἐν συμπεράσματι τῆς κριτικῆς του « ὅποιος ἐνεργεῖ τοιοῦτοτρόπως, δύναται ν' ἀποδείξῃ τὸ πᾶν καὶ οὐδέν ». Διότι δυνάμεθα νὰ τοῦ ἀπαντήσωμεν « ὅποιος γράφει κριτικὰς μὲ τοιαύτην μέθοδον καὶ μὲ τοιαύτας προκατηρητισμένας διαθέσεις, μὴ δυνάμενος νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του ὅπως ἀποδείξῃ τὸ πᾶν ὡς ἀναληθές, δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ ἀπολύτως τίποτε » !

Εἰς τὸ βιβλίον του — τὸ μοναδικὸν ποὺ γνωρίζομεν — « *Abhängige Orte im griechischen Altertum...* » ὁ κ. Gs. ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αἱ ἰσχυραὶ πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐξεμεταλλεύοντο τὰς λοιπὰς. Ταῦτα στεροῦνται ἱστορικῆς ὑφῆς καὶ προδίδουν μᾶλλον ἐπηρειασμὸν ἐξ συγχρόνων κοινωνικῶν ἀντιλήψεων, τὰς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς μετὰ προκατεσκευασμένης γνώμης ἐπιχειρεῖ νὰ στηρίξῃ ἐπὶ ἐπιχειρημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι πάντοτε οὔτε στερεά, οὔτε εὐτυχῆ. Ἄλλὰ δὲν δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ παρασυρθῶμεν εἰς τὴν ἀντικριτικὴν, ἀφοῦ μάλιστα ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν πρόλογόν του εὐχαριστεῖ τοὺς καθηγητὰς του διότι διώρθωσαν πολλὰ λάθη του καὶ ἐπομένως δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τί ἀκριβῶς ἀνήκει εἰς αὐτὸν καὶ τί διωρθώθη...

Θὰ εἴμεθα πολὺ εὐχαριστημένοι ἂν ὁ κ. Gs. ἐξηκολούθει νὰ ἀσχολῆται μὲ τὰ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκδιδόμενα βιβλία περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, διότι τοῦτο, ἔστω καὶ διὰ μέσου αὐθαιρέτων καὶ κακοπίστων κρίσεων, κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον εἰς τοὺς ξένους ἐπιστήμονας. Ἄλλ' ὑπὸ ἓνα ὄρον : νὰ ἐκμάθῃ καλῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ κατανοῇ καλῶς τὸ περιεχόμενον τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων, ἵνα εἶναι εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ ταῦτα κατὰ τρόπον μὴ δικαιολογοῦντα τόσον λυπηρὰς σκέψεις. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Heidelberg φοιτοῦν ἀρκετοὶ Ἑλληνες νέοι ἐπιστήμονες. Εἴμεθα πρόθυμοι νὰ συστήσωμεν εἰς τὸν κ. Gs. ἓνα ἢ δύο ἐξ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀναλάβουν προθύμως τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, οὕτως ὥστε ὁ κ. Gs. νὰ κατανοῇ ἐπαρκῶς τὰ νεοελληνικὰ βιβλία. Αὐτὸ θὰ ὠφελήσῃ καὶ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον !

Δυστυχῶς, πρέπει νὰ λεχθῆ ἐν συμπεράσματι καὶ κάτι ἄλλο, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεθύμουν μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀποφύγω. Ἄλλ' ὁ τρόπος τῆς κριτικῆς αὐτῆς καθιστᾷ τοῦτο ἐπιβεβλημένον νὰ λεχθῆ. Ὁ κ. Gs. συντάσσει ἐν κείμενον σφοδρᾶς ἐπικρίσεως καὶ τὸ ἀποστέλλει πρὸς δημοσίευσιν εἰς ἓν σπουδαῖον περιοδικὸν ἀρχαιογνωσίας, ὡς ὁ « Γνώμων », διὰ νὰ λάβουν κῦρος ὅσα γράφει, τὰ ὁποῖα ἄλλως θὰ ἦσαν ἄνευ τῆς παραμικρᾶς σημασίας, χωρὶς νὰ κάμῃ καμμίαν οὐσιαστικὴν παρατήρη-

σιν, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ οὐδὲ ἐν συγκεκριμένον σοβαρὸν λάθος, ἢ ἄλλο « ἀτόπημα » τοῦ βιβλίου μου. Περιορίζεται εἰς ἀφηρημένας καὶ ἄνευ οὐδενὸς στηρίγματος παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας θὰ ἠδύνατο νὰ γράψῃ ὁ ὁποιοσδήποτε, χωρὶς νὰ ἀνοίξῃ τὸ βιβλίον, ἴσως ἀκούων συνομιλίας καὶ κακὰς εἰσηγήσεις προσώπων προδιατεθειμένων δι' ἄλλους λόγους ἐναντίον τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ταῦτα, ὑπὸ τὰς καλυτέρας προϋποθέσεις, ἐπιτρέπουν νὰ σχηματισθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς κριτικῆς αὐτῆς δὲν ἐπιτίθεται ἐναντίον τοῦ ἔργου μου, ἀλλ' ἐναντίον τοῦ θέματος τοῦ ἔργου μου, τοῦ *Ἑλληνισμοῦ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας*. Αὐτὸ φαίνεται ὅτι τὸν σκανδαλίζει καὶ τὸν ἐξοργίζει περισσότερο παντὸς ἄλλου, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ τὸν παρασύρῃ εἰς αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰς κριτικάς. Δικαίωμά του ἀναφαίρετον, ἐπιστημονικὸν καὶ ἀτομικόν, εἶναι νὰ ἔχῃ ὁποιασδήποτε γνώμας θέλει, ἀκόμη καὶ νὰ τὰς γράψῃ εἰς βιβλίον, αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς σκανδαλίση, οὔτε θὰ μᾶς ἐξοργίσῃ, ἀπλῶς θὰ ἐμπέσῃ εἰς τὴν ἰδικήν μας κριτικὴν, ἢ ὁποία δὲν θὰ εἶναι τόσον ἀφηρημένη καὶ ἀσυνάρτητος ὅσον ἡ ἰδική του. Ὅφειλῶ ἐν τούτοις νὰ παρατηρήσω ὅτι αἱ μέθοδοι αὐταὶ τῆς προκατειλημμένης καὶ ἐστερημένης πάσης ἐπιστημονικῆς ἐπιχειρηματολογίας κριτικῆς ἐπὶ τοιούτου θέματος, ὑπενθυμίζουν μεθόδους ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἢ παρεμφερῶν θεμάτων ὠρισμένων ἐπιστημόνων ἐνίων χωρῶν τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Εὐρώπης, ἐκεῖθεν τοῦ τείχους τοῦ Βερολίνου καὶ τῶν συνόρων τῶν σιδηρῶν παραπετασμάτων. Ἄς μείνῃ λοιπὸν ὁ κ. Gschnitzer μὲ τὴν συντροφίαν πού ἐπιθυμεῖ, ἀπόλυτον δικαίωμά του. Ἐγὼ ὅμως, ἀκολουθῶν ἢ συμφωνῶν ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ μὲ ἐπιφανεστάτους Γερμανοὺς (διὰ νὰ περιορισθῶ εἰς τοὺς συμπατριώτας του) παλαιότερους καὶ συγχρόνους σοφοὺς ἐπιστήμονας, ὅπως ὁ Abel, ὁ Hoffman, ὁ Wilamowitz, ὁ Beloch, ὁ Geyer, ὁ Meyer, ὁ Droysen, ὁ Niese, ὁ Wilcken, ὁ Berve, ὁ Schachermeyr, καὶ τόσοι ἄλλοι, πρέπει νὰ εἶμαι πολὺ ἱκανοποιημένος, διότι μένω μὲ πάρα πολὺ καλὴν συντροφιά!

ΑΠ. Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

( Ἡ παρούσα ἀντικριτικὴ δημοσιεύεται  
λίαν προσεχῶς καὶ γερμανιστί ).